

En tidlig renæssancefremstilling af Jesu dåb i Jordanfloden, centreret om mødet mellem Kristus og Johannes Døberen. Over dem svæver Helligånden i form af en due, et traditionelt symbol på Guds nærvær. Illustration: "Kristi dåb" af Piero della Francesca, 1448-1450. © Wikimedia.

Åndelig oprustning i Lukasskrifterne

I Lukasskrifterne er Helligånden den gennemgående hovedperson – ikke Jesus, Peter eller Paulus. Helligånden er Guds synlige ansigt. I Lukasskrifterne sprænger Helligånden grænser og giver stemme til dem, der er gjort tavse

Karen Viuff
Stud.theol., Aarhus Universitet

Kasper Bro Larsen
Professor i Ny Testamente, Aarhus Universitet

Helligånden er konkret

Udtrykket "åndelig oprustning" er kommet på dagsordenen i samfundsdebatten. Ånd er i den sammenhæng måske et luftigt begreb, men i det bibelske univers forstås ånd som noget helt konkret. Gud er på den ene side himmelsk og transcendent, men på den anden side virker Gud i verden og er nærværende i verden. Det sidste er netop, hvad Bibelen kalder Guds hellige ånd. Ånden er Guds synlige ansigt, så at sige, der sætter sig konkrete spor i verden. Det skete første gang, da verden blev skabt, mens "Guds ånd svævede over vandene" (1 Mos 1,2).

I Det Gamle Testamente virker Gud gennem mennesker, der modtager hans ånd. Det gælder især profeter, dommere, ypperstepræster og konger. Men hos profeterne møder vi også en vision om, at Guds ånd engang i fremtiden skal gøres tilgængelig for *alle*. Som profeten Joel si-

ger på Guds vegne: ”Jeg vil udgyde min ånd over alle mennesker” (Joel 3,1). Ifølge Lukas er det netop denne universelle vision, der bliver til virkelighed med Jesus og de første apostle. Den er bagtæppet for Lukas’ forståelse af Helligånden.

Lukasskrifternes hovedperson

Lukas har to værker med i Det Nye Testamente: Lukasevangeliet og Apostlenes Gerninger. Det første skrift er historien om Jesus, mens Apostlenes Gerninger er en *sequel*, der følger apostlenes virke fra Kristi Himmelfart over apostlen Peters missionsarbejde og indtil apostlen Paulus’ ankomst i verdenshovedstaden Rom. Vi møder med andre ord forskellige menneskelige aktører, men det er Guds ånd, der er den gennemgående aktør, som følger med hele vejen igennem begge værker. Ånden bærer fortællingen om Guds virke, først gennem Jesus og så gennem apostlene.

FAKTA: Lukasskrifterne

Lukasskrifterne består af Lukasevangeliet og Apostlenes Gerninger. De to skrifter regnes for at være skrevet af samme forfatter, fordi de er adresseret til den samme person, Theofilus, og fordi Apostlenes Gerninger tager fortællingen op, netop dér hvor Lukasevangeliet slutter. Lukasevangeliet fortæller om Jesu liv og virke, mens Apostlenes Gerninger skildrer den tidlige kirkes begyndelse. Sprog, stil og teologiske temaer er desuden tæt beslægtede.

På den måde er Helligånden Lukasskrifternes hovedperson. Faktisk er Lukas den nytestamentlige forfatter, der skriver mest om Guds ånd. Allerede før Jesus træder frem, virker ånden i Maria ved bebudelsen (Luk 1,35), den fylder Elisabeth, så hun taler profetisk (Luk 1,41-45), og giver Zakarias ord til hans lovsang (Luk 1,67). Da Jesus døbes, inden han indleder sit virke, daler en due ned, og han bliver ”fyldt af Helligånden” (Luk 3,21-22; 4,1). Dette proklamerer Jesus selv i sin programtale i Nazaret: ”Herrens ånd er over mig” (Luk 4,18). Da Jesus træder frem, er det nu eksklusivt ham, der bærer Guds ånd, men da han dør på korset, råber han ”Fader, i dine hænder betror jeg min ånd”. Derpå ”udåndede” han, som der står (Luk 23,46). Ånden er nu vendt tilbage til Gud. Men den viser sig igen på de første sider i Lukas’ bind to.

Apostlenes Gerninger lægger ud med pinseunderet: Jesus er faret til himmels, men Guds ånd udgydes nu over apostlene i form af ”tunger som af ild”. Nu kan apostlene pludselig tale alle sprog (ApG 2,1-4). Blandt publikum tror nogle, at de har drukket sig fulde i spiritus – ”ånd” hedder faktisk *spiritus* på latin – men hovedapostlen Peter forklarer sagens rette sammenhæng: Pinseunderet er opfyldelsen af Joels førømtalte profeti om den universelle Helligånd: ”Jeg vil udgyde min ånd over alle mennesker”.

I Apostlenes Gerninger 2,1-4 fortælles det, at Helligånden kommer over apostlene som tunger af ild. De illustrerer helligåndens nærvær og markerer begyndelsen på kirkens liv. Illustration: ”Pinse” af Duccio di Buoninsegna, 1308-11. © Carlo Bollo / Alamy.

Efter pinseunderet er det nu ikke kun Jesus, der bærer Guds ånd, men det gør alle apostlene – og dermed hele den kristne kirke. I kirken virker ånden på tværs af sociale, kønsmæssige og etniske skel. Og den er ikke til at styre. Det er ånden, der bevæger kirken fremad fra det jødiske Jerusalem til universel mission. En dag tager den bolig i den romerske officer Cornelius og hans husstand (ApG 10,44); en anden dag sender den Paulus fra Asien til Europa (ApG 16,6-10). Apostlene må følge trop, for det er Helligånden, der er historiens motor. Det er den, der legitimerer apostlenes beslutninger. Lukas fremstiller Ånden som den aktør, der åbner historien i en mere inkluderende retning og gør kirken til et fællesskab, hvor autoritet ikke længere hviler på etnicitet, social status eller køn.

Autoritetsforskydninger

Feministiske bibelforskere har længe bemærket, at Lukas' åndsteologi udvider rammen for, hvem der kan være bærere af teologisk autoritet. Som det lyder ved pinseunderet: "Selv over mine trælle og trælkvinder vil jeg udgyde min ånd i de dage" (ApG 2,18). Ånden virker gennem Maria, der formulerer en teologisk vision i sin berømte lovsang *Magnificat* (Luk 1,46-55), gennem Elisabeth, der taler profetisk i mødet med Maria (Luk 1,41-45), og gennem Anna, der omtales som profet i templet (Luk 2,36-38). Disse fremstår som teologiske autoriteter på trods af deres ringe sociale position – i kraft af åndens nærvær. Ånden gør med andre ord de marginaliserede til aktører for teologisk fornyelse. Det samme sker i Apostlenes Gerninger, hvor Peter understreger, at det både er sønner og døtre, der skal profetere (ApG 2,17). Denne universalitet konkretiseres senere i omtalen af Filips fire døtre, "som profeterede" (ApG 21,9). Hermed viser Lukas, at åndens virke også i den spæde menighed omfatter kvinder som profetiske aktører.

Lukas' fremstilling af ånden rummer et betydeligt korrektiv til samtidens sociale strukturer. Helligånden er en kraft, der bryder tavsheden og lader stemmer træde frem, der ellers ikke ville blive hørt. Når Lukas lader kvinderne tale i kraft af ånden, er det ikke blot et litterært greb, men en teologisk markering af, at Guds nærvær virker gennem alle, også dem der traditionelt ikke har taleret. Som Yale-professoren Michal Beth Dinkler påpeger i sin narrative analyse af tale og tavshed i Lukasevangeliet, er fortællingen præget af forskydninger i tale og autoritet. Med afsæt i denne analyse kan Helligånden forstås som den dynamik, der muliggør nye tale-handlinger og forskyder konventionelle autoritetsmønstre.

Åndelig oprustning – uden våben

Helligånden er ifølge Lukas hovedperson i frelseshistorien – dvs. den store fortælling om forholdet mellem Gud og mennesker. Ånden sætter nyt i gang, åbner nye fællesskaber og lader nye stemmer tale med. Den missionerende ånd kan hos Lukas have noget imperialistisk over sig, men den rummer også en vision om Guds inkluderende virke i verden. "Åndelig oprustning" er et kampråb, som i disse år udråbes af danske politikere i protest mod kulturel opløsning. Hos Lukas handler ånd om et fælles utopisk rum for Guds nærvær, hvor grænser brydes, og nye deltagelsesformer opstår.

Her kan du læse mere

Michal Beth Dinkler, *Silent Statements: Narrative Representations of Speech and Silence in the Gospel of Luke*. Berlin: de Gruyter, 2013.

Elisabeth Schüssler Fiorenza, *In Memory of Her: A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins*. New York: Crossroads, 1983.

Niels Willert, *Kommentar til Lukasevangeliet*. København: Eksistensen, 2022.